

Doc. Ing. arch. Bohumil Kováč, PhD.

URBANISTICKÁ TVORBA A URBANISTICKÉ KONTEXTY V TVORBE PROFESORA BELLUŠA

Ku komplexnosti diela ako aj súčasťou tvorivého profilu Emila Belluša patrí tiež jeho urbanistická tvorba. Aj keď táto osobitná dimenzia tvorby nie je osobitne rozsiahla, sú na druhej strane pre Bellušovu architektonickú tvorbu príznačné jej jasné urbanistické kontexty.

Sídelná dimenzia

V sídelnej dimenzii je najvýznamnejším Bellušovým príspevkom urbanistická štúdia rozvoja Bratislavy (signované v roku 1959, publikované v r. 1962). Zo štúdie sú známe dve grafické prílohy:

a) Plán súčasného stavu mesta Bratislavy (názov obsahuje v sebe protirečivé pojmy v terminológii. Je možné, že pod pojmom "plán" myslel Belluš označenie pre výkres). V zásade ide o schému makrofunkčného členenia mesta, pričom dopravné vzťahy sú neúplné a redukované len na železničnú dopravu. Rozlišuje dve centrá - kapitalistické (priestor Manderlovho domu na okraji historickej časti, ktorú nazýva jadro stredovekého mesta) a formujúci sa tzv. stred mesta socializmu (priestor Krížnej ulice v krížení s Karadžičovou ulicou).

b) "Plán rozvoja socialistického mesta Bratislavy" ako štúdia rozvoja mesta nesie síce dobovo ideologicky tendenčný názov, prináša však množstvo zaujímavých podnetov, ktoré je možné porovnávať s neskorším reálnym rozvojom mesta. Predovšetkým sa prejavila Bellušova typická úcta k historickému prostrediu - dôkazom je, že absolútne neuvažoval s premostením Dunaja v priestore Podhradia.

Ťažiskom urbanistickej koncepcie je vytvorenie "jadra socialistického mesta", epicentrum ktorého artikuluje typickým architektonickým prístupom - návrhom polohy ústredného objektu mesta (dom strany). Jeho protipólmi sú dominanty hradu a Slavína.

Veľmi zaujímavá je koncepcia dopravy. Železničnú dopravu navrhuje zokružovať okolo mesta. Hlavnú stanicu presúva do priestoru bývalej Kuchajdy (Pasienky) ako hlavové nádražie, čo mu umožnilo navrhnuť tunelové vedenie popod Jaskov rad. Cestná doprava je navrhnutá v radiálno-okružnej schéme, pričom okruh vedie okolo širšieho centra mesta. Zaujímavé je, že Belluš uvažuje o moste na Košickej ulici, ktorý mesto dnes tak veľmi potrebuje a prístupuje k jeho realizácii až ako poslednému mostu cez Dunaj. Belluš v tejto štúdii neuvažuje s výrazným priestorovým rozvojom mesta, ako k nemu nakoniec prišlo (Dúbravka, Devín, Nová Ves, Lamač, Petržalka). Rozvoj mesta videl v kompaktnejšej forme.

Pri formovaní názorov na rozvoj Bratislavy je zaujímavá konfrontácia Belluša ako predovšetkým architektonickej autority s jeho kolegami z fakulty - prof. Hruškom

a prof. Svetlíkom ako autoritami urbanistickými. Títo odvodzovali rozvoj mesta predovšetkým z regio-nálnych kontextov.

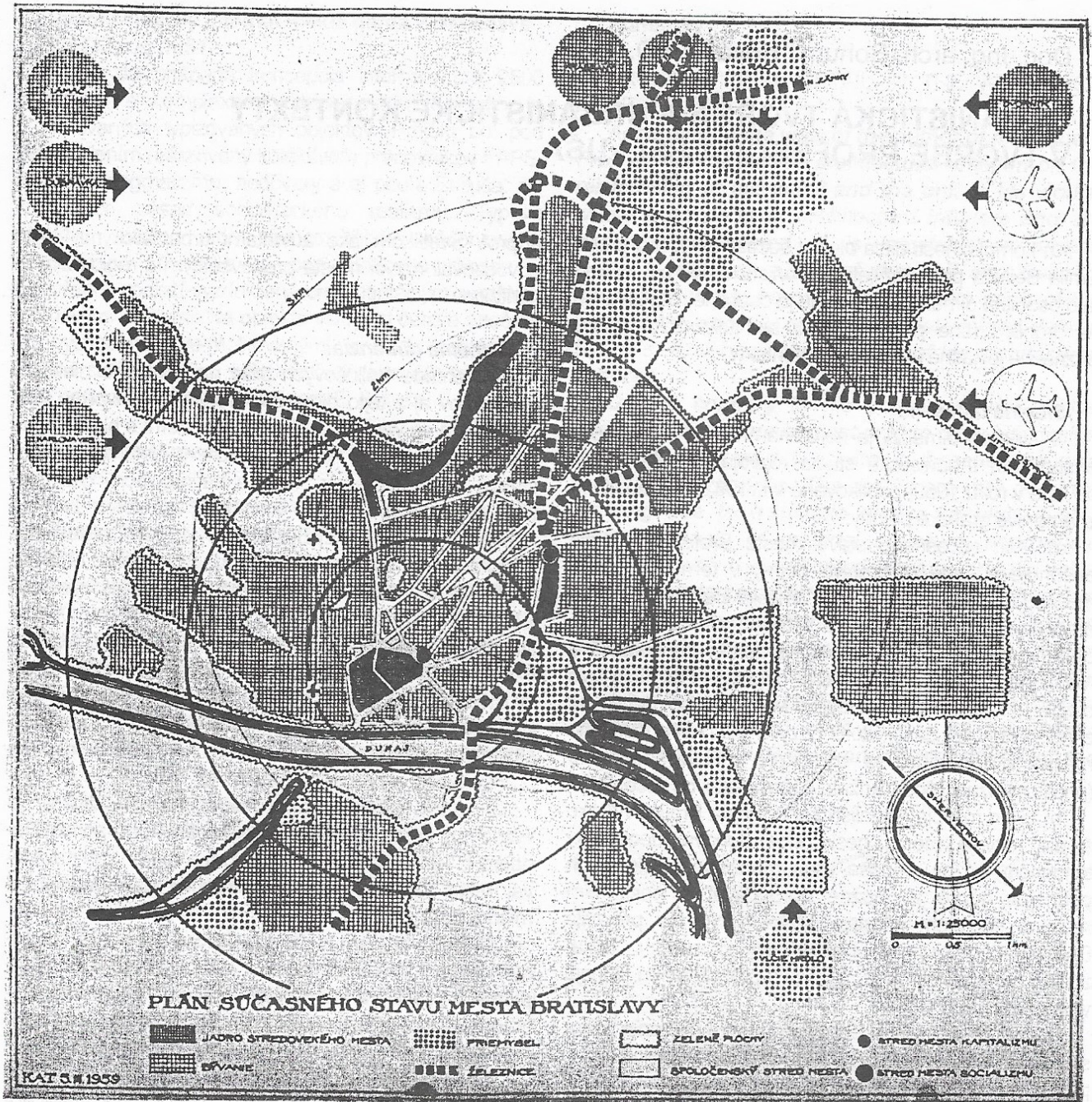
Zonálna dimenzia:

V prehľade Bellušových prác nachádzame niekoľko príspevkov aj z tejto dimenzie urbanistickej tvorby. Predovšetkým sa venoval problematike územia s historickými hodnotami (súťažné návrhy na úpravu historického prostredia v Bratislave z r. 1929 a na regulačný plán historického prostredia Žiliny v r. 1938, súťažný návrh na regulačný plán Banskej Bystrice z r. 1939). Ďalšie urbanistické štúdie sú z neskorších rokov. V roku 1970 po revízii zastaraného územného plánu sa Belluš vyjadruje k problematike rozvoja mesta na pravom brehu Dunaja štúdiou "Nová urbanistická koncepcia Petržalky". Vznikla v období už po medzinárodnej súťaži a Belluš v nej využíva niektoré závery súťaže. Belluš tiež podľahol vízií Petržalky ako skladbe izolovaných objektov, t.j. princípu sídliska. Jeho pôdorysné usporiadanie je však podstatne prehľadnejšie ako dnešná realita.

Z polohy "urbanisticko-architektonických súborov" je významný súťažný návrh vysokých škôl na nábreží Dunaja v r. 1941. Areál medzi tunelom a Lafranconi navrhol Belluš zastavať objektmi objemovo zodpovedajúcimi mierke rieky.

Z realizovaných návrhov je pozoruhodný súbor obytných domov na Miletičovej ulici. Pôdorys objektov v tvare písmena H vytvára v urbanistickej situácii intímnosť vstupu do objektov na jednej a obytných vnútroblokov na strane druhej.

Návrh areálu SVŠT, hlavne však koncepcia priestoru námestia Slobody, je príkladom klasických hmotovo-priestorových väzieb. Predĺžené osi objektov na Námestí slobody sa pretínajú v jednom bode. Je zaujímavé, že Belluš sa nijako nesnaží tento bod, ako ťažisko priestoru, potvrdiť (napr. výtvarným dielom). Práve naopak, otvorenosťou priestoru jasne podčiarkoval priestorotvornosť okolitých architektúr. Dnešný park tieto vzťahy svojím prerastením potrel. Dokonca ani tvorcovia tohto parku ich zrejme celkom nepostrehli (vloženie diagonál). Pri pohľade na Bellušov pôdorys areálu je vidno, ako uzavretosť námestia podporuje výbežkami krídiel strojníckej a chemickej fakulty smerom do Mýtnej ulice. Toto riešenie vstupu do priestoru námestia by malo svoj účinok aj pri vstupe od Mýtnej ulice a od Mierového námestia - po prechode týmto hrdlom sa priestor prekvapujúco otvára. Pri pohľade na pôdorys objektu fakulty architektúry, ktorej bol nakoniec autorom, je jasná snaha o monumentalizáciu budovy smerom k námestiu. Do ulice

s ohľadom na parceláciu protiahlejšej zástavby (už bola známa jej regulácia) sa snaží masívnosť hmoty budovy tlmieť členením, ktoré bolo v pôvodnom návrhu (1947) ešte oveľa výraznejšie ako realizácia. Štúdia bola spracovaná v dvoch etapách: ideový náčrt z r. 1947 a situácia Námestia slobody s už dnešným pôdorysom budovy FA z r. 1948.

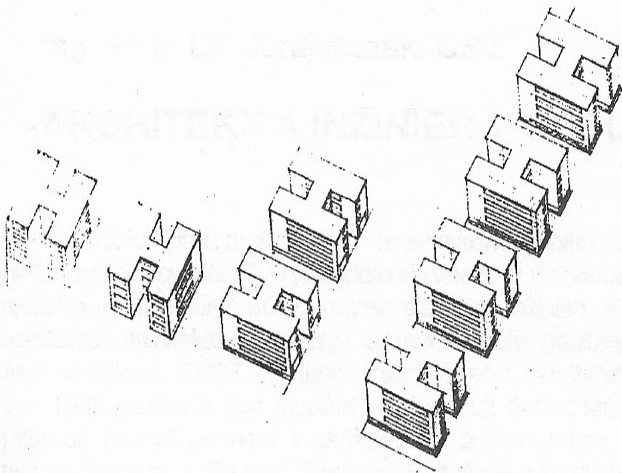
Typickým príkladom, keď architektonickým prístupom vytvoril urbanisticko-architektonický komplex, je areál Mladá garda. Táto realizácia je typickým príkladom pre pojem urbanisticko-architektonický súbor, t.j. od priestorového konceptu súboru budov až po ich detailné architektonické riešenie.

Urbanistické kontexty architektonickej tvorby:

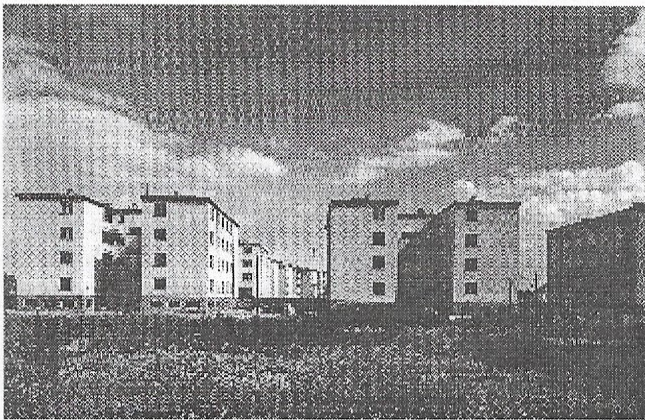
Celá architektonická tvorba E. Belluša je potvrdením jeho neobyčajného citu pre začlenenie budovy do priesto-

ru. Na jednej strane je to množstvo príkladov, keď citlivo reaguje na existujúce urbanistické kontexty (napr. nová pošta v Piešťanoch, nová radnica v Bratislave, sporiteľňa v Martine a v B. Bystrici, Národný dom v B. Bystrici atď.). Na druhej strane Belluš zakladá nové kontexty, najmä mierkové (hotel Devín, komplex administratívnych budov na nám. SNP). Za zvláštne povšimnutie stojí budova Štátnej banky na Kamennom nám. z r. 1938, ktorá je svojim objemovým riešením nadčasová - bezokenné akcentovanie nárožia na Gorkého ul., ale hlavne vyrovnaná - vo výške rímsy bočných traktov, budovu zjednocuje a súčasne prináša presvetlenie átria, ktoré týmto naznačuje z pohľadu od ulice.

Zvláštnym urbanistickým počínom je návrh a realizácia kolonádového mesta v Piešťanoch (prvé štúdio roku 1930, realizácia roku 1932). Zaujímavosťou mosta je o. i. jeho poloha. Bellušova logika sa odvíja nie od

Objektová zostava Kolónie malých bytov v tvare H

mesta (zrejme by klasickí urbanisti prišli na polohu v predĺžení Winterovej ulice - dnešnej pešej zóny), ale vychádza z kúpeľného ostrova, keď nadväzuje na kompozičnú os starých kúpeľov a zapája predpolie vtedy hlavných kúpeľných objektov (Irma). Na druhej strane most ústi na začiatku kúpeľného parku v rozhraní s mestom. Vznikol teda hlavne pre potreby kúpeľných hostí, čo sa odrážalo aj v jeho "obytnej" architektúre (pôvodne bol kombinovaný aj s automobilovou dopravou).

Ďalším inžinierskym dielom hodným povšimnutia zo širších hľadísk je vodojem v Tmave. Objekt je umiestnený na pravej strane vtedy hlavnej prístupovej komunikácie do mesta. Táto poloha citlivo ustupovala pred priehľadom na typickú siluetu slovenského Ríma, ktorú neskoršia výstavba vôbec nerešpektovala.

Vo výpočte podobných prístupov by sme mohli pokračovať pri snáď všetkých Bellušových dielach. Zohľadňovanie širších priestorových kontextov je jednou zo základných črt Bellušovej architektonickej tvorby - mohli by sme konštatovať, že sa od nich odvíja. Je len potvrdením skutočností o význame urbanistického vzdelávania architektov a neoddeliteľnosti architektúry od urbanizmu. Bude preto vhodné Bellušovo dielo ďalej hlbšie študovať aj z týchto hľadísk.

Prehľad najvýznamnejších urbanistických prác

E. Belluša:

1929 - Súťažný návrh na úpravu historického prostredia Bratislavy

1934 - 400 malých bytov na Miletičovej ulici v Bratislave

1938 - Súťažný návrh na regulačný plán historického jadra Žiliny

1939 - Súťažný návrh na regulačný plán B. Bystrice

1941 - Súbor vysokých škôl na dunajskom nábreží v Bratislave

1947 - Štúdia areálu SVŠT v Bratislave

1956 - Súťažný návrh na zástavbu Mierového nám. v Bratislave

1962 - Urbanistická štúdia kúpeľného ostrova v Piešťanoch

1962 - Štúdia urbanistických podmienok rozvoja Bratislavy

1968 - Urbanistická štúdia Mierového námestia v Bratislave

1970 - Nová urbanistická koncepcia Petržalky

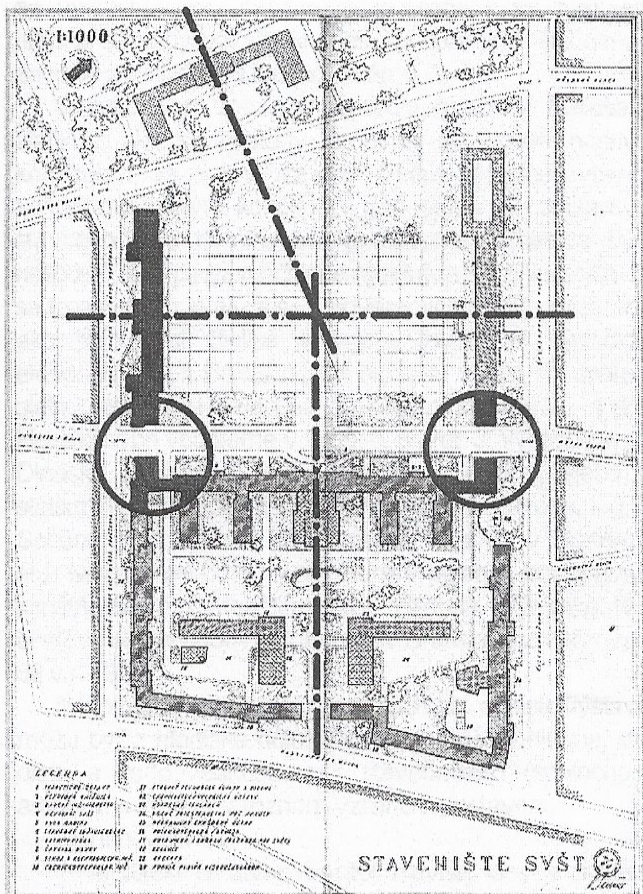
Literatúra:

E. Bellušová: Korene tvorivého umenia E. Belluša, Tatran, Banská Bystrica, 1992

M. Kusý: Cesty práce E. Belluša, In: katalóg výstavy, Architektonické dielo E. Belluša, Zväz slovenských architektov, Bratislava 1974

M. Kusý: Emil Belluš (monografia), Tatran 1984

Ľ. Petránsky, M. Zervan, J. Bencová: Belluš škola a škola Bellušovi, In: katalóg k storočnici E. Belluša, FA STU Bratislava, 1999

Klasické hmotovo-priestorové väzby areálu SVŠT

Summary

URBAN DESIGN AND URBAN CONTEXT IN THE WORK OF PROF. E. BELLUŠ

The author of the paper finds the contexts of urban design of Prof. Belluš in three dimensions:

settlement, zone and harmony with architecture. In the settlement dimension there is the most significant contribution the urban study of the development of Bratislava (signed in 1959, published in 1962). The focus of his urban concept is to create „the core of a socialist town“, the epicentre which is articulated by a typical architectural approach - proposal of the position of the central building in the town (House of Party). Its counter-poles are the dominants of the castle and Slavin. In the dimension of a zone he devoted his attention to the areas with historical values (competitive proposals to protect historical environment in Bratislava dating back to 1929 and regulative plan of historical environment in Žilina from 1938, competitive proposal for regulative plan in Banská Bystrica from 1939). Other urban studies are from later period. In 1970 Belluš after revising the outdated local plan expresses his attitude towards the development of the city on the right side of the Danube in the study „New Urban Concept of Petržalka“: it has originated in the period after the international competition and Belluš makes use of some of the conclusions of the competition. Belluš also accepted the vision of Petržalka as a composition of isolated buildings, e.g. principle of a housing estate. His vision of the ground plan is much more transparent than the current state.

From the position of the „urban-architectural developments“ there is a significant design of the universities at the bank of the Danube in 1941. Belluš proposed to cover the area between the tunnel and Lafranconi dormitory with the volume of the buildings responding to the measure of the river. Among the built designs of Belluš there is a remarkable housing area in Miletíčova street. The ground plan in the shape of the letter „H“ creates the urban intimacy with the entrances to the block of flats at one side and to the yards at the other side. Also the design of the area of the Slovak University of Technology, primarily the concept of the space of the Liberty Square is a good example of the classical mass-space relations. A typical example in which the architectural approach created the urban-architectural area is the campus of Mladá Garda. This area is a typical example of the concept urban-architectural area, e.g. from the spatial concept to the architectural detail.

The whole architectural creation of Emil Belluš is a confirmation of extraordinary sensitivity to locate buildings in the space. The author brings examples of a sensitive response to the existing urban contexts as well as the examples of creating the new contexts in the cities.